

Menetelmiä vastuun opettamiseen

CANTELL, HANNELE (2004; toim.). *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. 241 s. PS-kustannus, Jyväskylä.

Helsingiläisen maantieteen ja biologian didaktiikan yliopistonlehtorin Hannele Cantellin toimittama kirja tarjoaa vankkaa tukea ympäristöä, hyvinvointia ja kestävästä tulevaisuudesta käsittelevän kouluopetuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Aihekokonaisuus on tärkeä sekä maantieteen että biologian opetuksessa. Opettajien, ympäristökasvatuksen opiskelijoiden ja suunnittelijoiden lisäksi yritykset ja organisaatiot löytävät kirjasta toimintatapoja ympäristöstä vastuuta kantavan toiminnan kehittämiseksi. Kirjan johtavana ajatuksena voikin pitää kasvatusta vastuullisuuteen, joka johtaa toimintaan ympäristön puolesta. Pelkkä tiedon jakaminen ei riitä, jos ajatuksista ei seuraa tekoja.

Kirjan kahdeksalla luvulla on 20 asiansa tuntevaa kirjoittajaa. Teksti etenee ympäristökasvatuksen historiasta ja teoreettisesta taustasta opetuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Esimerkit toteutetuista hankkeista antavat käyttökelpoisia opetusideoita ja kirjan loppuun liitetyt yhteistyötahojen yhteystiedot helpottavat tulevien hankkeiden suunnittelua. Kokeneena opettajana Cantell on lisännyt kunkin luvun loppuun pohdintatehtäviä, jotka ohjaavat opiskelua. Ne tarjoavat vaihtoehdon tavanomaiselle tenttikäytännölle, kun kirjaa käytetään opetuksessa. Laaja kirjallisuusluettelo palvelee hyvin aiheesta kiinnostuneita graduntekijöitä. Kirjassa on myös joitakin verkkosivujen osoitteita syvällisempää perehtymistä varten. Valitettavasti niillä on tapana vanhentua nopeasti.

Kirjassa määritellään ympäristökasvatuksen ja kestävä kehityksen keskeiset käsitteet ja tarkastellaan niiden erilaisia merkityksiä ja tulkintoja. Lea Houtsonen (1996: 68–69) piti *Terrassa* julkaistussa artikkelissaan ympäristökasvatusta keinona, jolla päästään kestävä kehityksen tavoitteeseen. Nykyään ympäristökasvatusta rajataan ja määritellään eri yhteyksissä eri tavoin ja sen rinnalla puhutaan kasvatuksesta kestävään kehitykseen. Myös *tulevaisuuskasvatuksen* käsite on yleistymässä. Opetuksen ongelmat eivät poistu uusilla nimillä. On pikemminkin pieni ihme, jos ympäristökasvatuksessa onnistutaan. Tavoitteenahan on muuttaa mukavuudenhaluisten ihmisten piintyneitä tapoja, mikä on aina vaikeaa.

Kestävä kehitys jaetaan ekologiseen, taloudelliseen sekä yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kehitykseen. Näiden osa-alueiden keskinäisen riippuvuuden ymmärtäminen on tärkeää kaikessa ympäristön suojeluun ja etenkin globaaliuutokseen liittyvässä pohdinnassa ja toiminnassa. Siksi aihetta olisi voinut käsitellä laajemmin. Kirjoittajat huomauttavat toistuvasti, miten luonnon ohella ympäristökasvatuksessa pitää ottaa mukaan myös rakennettu ja sosiaalinen ympäristö.

Aktiivisesti ympäristöstä huolehtivaan ja vastuulliseen toimintaan pyritään kehittämällä oppilaiden henkilökohtaista suhdetta luontoon ja rakennettuun ympäristöön. Tämä tehdään niitä tutkimalla, niissä liikkumalla ja niistä tietoa hankkimalla sekä pohtimalla ihmisen toiminnan eettisyyttä. Kasvatuksen tavoitteena on käsitys itsestä osana luontoa sekä omien tekojen merkityksestä ympäristön kannalta – siis molemminpuolisesta riippuvuussuhteesta, joka vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin. Kaikkein korostetuimmin nousee kuitenkin esille tarve tuottaa kokemuksia mahdollisuudesta vaikuttaa omaan elinympäristöön. Tämä kasvattaa oppilaiden luottamusta omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa ja siihen sisältyvä vaikuttamiseen tarvittavien tietojen ja taitojen oppiminen. Myös oppilaitosten ja viranomaisten tulisi toimia kestäväällä tavalla ja näyttää esimerkkiä muille. Kirjasta löytyvät kriteerit oppilaitosten ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväle toiminnalle. Kirjassa on esitelty hankkeita (kuten koulujen ja päiväkotien Vihreä lippu -ympäristöohjelma), joihin osallistuminen on yksi tapa tuottaa lapsille kokemuksia osallistumisesta ja onnistuneesta toiminnasta.

Käytännön opetusideoita kirjasta saa runsaasti. Esi-merkiksi opetuksen suunnittelua ja arviointia käsittelevän luvun yhteydessä luetellaan kokonaisuuksien ymmärtämistä edistävinä keinoina projektityöt, avoin tutkimus, oppiaineiden integraatio, käsittekartat sekä kokonaisuuksien ymmärtämisen huomioon ottaminen oppilasarviointissa. Konkreettisten toimintamallien joukosta löytyvät monen tutumman ohella Metsämörri-pedagogiikka ja maakasvatus. Edellinen tutustuttaa lapsia metsäluontoon leikin ja sadun avulla, jälkimmäisessä tavoitellaan kokonaisvaltaista otetta ympäristön tutkimiseen aisteja käyttäen. Näiden menetelmien tuntemus kuuluu opetta-

jankoulutukseen. Kirjassa annetaan myös helppo ja toimiva menetelmä opetuksen nopeaan arviointiin erivärisiä papereita käyttäen.

Teksti on yleensä helppolukuista, jopa mukanaan vievää. Paikoin sitä vaivaavat lievä luettelomaisuus ja toisto, mikä johtunee kirjoittajien monilukuisuudesta. Heidän osuksiensa tasossa tai tyyliässä ei ole suurta vaihtelua, mikä kertoo toimittajan aherruksesta. Tällaisenaikin hyvän käsikirjan toimivuus paranisi vielä entisestään, jos loppuun lisättäisiin asiahakemisto. Ympäristökasvatukseen liittyy omaa terminologiaa, esimerkiksi *valtautuminen* tai *auditoija*. Niiden merkitystä on tästä kirjasta vaikea nopeasti tarkistaa, vaikka käsitteiden kursivointi hieman auttaakin. Edellinen ympäristökasvatuksen oppikirja (Ojanen & Rikkinen 1995) on jo lähes kymmenen

vuotta vanha, joten Cantellin kirja ilmestyi tarpeeseen. Sen soisi kuluvan aineenopettajien käsissä, sillä kestävä kehitys ja aktiivinen kansalaisuus kuuluvat myös lukion uuden valtakunnallisen opetussuunnitelman aihekokonaisuuksiin.

KIRJALLISUUS

- Houtsonen, L. (1996). Maantieteen näkökulma ympäristökasvatukseen. *Terra* 108: 2, 66–79.
- Ojanen, S. & H. Rikkinen (1995; toim.). *Opettaja ympäristökasvattajana*. 255 s. WSOY, Porvoo.

PIRJO HELLEMAA
*Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto*